

УДК 338.49:[330.341.1+330.322]

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-11>**Кичко І.І.**доктор економічних наук, професор,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1110-4177>**Панченко М.М.**аспірант,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1288-6374>**Kychko Iryna, Panchenko Maryna**
"Chernihiv Polytechnic" National University

ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇХ УСУНЕННЯ

У статті здійснено дослідження перспектив нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу. Визначені основні стратегічні завдання нарощування інноваційно – інвестиційного потенціалу. Шляхом графічного методу та аналізу визначено динаміку та структуру залучених інвестиційних ресурсів в економіку України та джерела фінансування інноваційної діяльності. Визначено заходи нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу. Систематизовано ризики формування та реалізації інноваційно-інвестиційного потенціалу в Україні, обґрунтовано необхідність їх своєчасного виявлення та усунення. Аргументовано, що умовою для нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу має бути нейтралізовані ключові ризики, які унеможливають створення сприятливого інвестиційного клімату, в тому числі визначено важливі питання формування стимулів нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційний потенціал, заощадження, інвестиції, ризики нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу.

THREATS AND RISKS OF THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF INNOVATION AND INVESTMENT POTENTIAL OF UKRAINE AND DIRECTIONS OF THEIR ELIMINATION

For innovation, investment activity, use and increasing of innovation-investment potential effective management of innovation-investment processes is necessary, which involves analysis of their current state, identification of factors and risks affecting them. The complexity and multifactorial nature of these processes make it necessary to study the prospects for building innovation and investment potential, and the place of active government actions in this process. The article examines the prospects for building innovation and investment potential. The main strategic tasks of building innovation and investment potential are defined, such as the development of legislative and regulatory documents regarding the transition of Ukraine's economy to an innovative path of development; constant monitoring of the state and development trends; determination of scientific and technological level and production technology, finding priority areas of development; objective assessment of scientific potential; establishment of effective scientific and industrial relations and forms of transfer of intellectual property, provision of targeted state support to enterprises carrying out their own development of innovative products and technologies. Using a graphic method and analysis, the dynamics and structure of the investment resources involved in the economy of Ukraine and the sources of financing of innovative activities were determined. Measures to increase innovation and investment potential have been determined. The risks and problems that hinder the formation and implementation of innovation and investment potential in Ukraine are systematized, and the need for their timely detection and elimination is substantiated. It is argued that the basic condition for building innovation and investment potential should be neutralization of key risks that make it impossible to create a favorable investment climate, including important issues of forming incentives for building innovation and investment potential, taking into account and systematizing possible additional resources for innovation at the state level. The main criteria of the state's investment policy for a continuous and constant flow of effective investments in innovation are determined, namely: science-based economic policy of the state; the development of the domestic producer with a priority on the introduction of innovations, the growth of solvent demand within the country and the capacity of the national market.

Keywords: innovation-investment potential, savings, investments, risks of building innovation-investment potential.

JEL classification: E2, O3

Постановка проблеми. Процес відновлення економіки України можливий при активізації інноваційної та інвестиційної діяльності, їх симбіозу шляхом генерування нових ідей, продукування нововведень з подальшим їх впровадженням у вигляді нових технологій, видів продукції, послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень.

Для інноваційної, інвестиційної діяльності, виконання та нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу необхідне ефективне управління інноваційно-інвестиційними процесами, що передбачає аналіз їх поточного стану, виявлення факторів, ризиків, що на них впливають. Складність, багатфакторність зазначених процесів зумовлюють необхідність дослідження

перспектив нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу, місця у цьому процесі активних дій уряду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних і практичних аспектів інноваційно-інвестиційного потенціалу, займалися і продовжують займатися: Хаустова К., Мешко Н., Дем'янчук М., Кумакова С., Косич А., Шумпетер Й., Друкер П., Ріс Х., Лессер Б., Тідд Д., Дубина М. [3; 4], Хоменко І. [10; 11]. У той же час потребують уточнення заходи нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу та ризики, які при цьому виникають.

Метою статті є визначення перспектив, ризиків нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу України.

Виклад основних результатів дослідження. Нині формується інноваційно-інвестиційний потенціал у результаті використання: особистих, ділових якостей керівника при первинному плануванні; наявних матеріальних, інтелектуальних, фінансових ресурсів для здійснення нововведень. Реалізація інноваційно-інвестиційного потенціалу відбувається у результаті впровадження інновацій у виробничу, маркетингову, фінансову, інформаційну діяльність з використанням генерованих суб'єктом господарювання інвестиційних ресурсів.

Аналіз динаміки та структури залучених інвестиційних ресурсів в економіку України свідчить, що внутрішні джерела (кошти підприємств та організацій) становлять домінуючу частину, імовірно через небажання великих компаній залучати до здійснення інвестиційних проєктів сторонніх учасників (причин може бути кілька: погіршення фінансового стану, неможливість фінансувати обслуговування боргів у майбутньому, негативні очікування щодо підтримки платоспроможного попиту, небажання витоку комерційної інформації, побоювання додаткових перевірок контролюючими органами та ін.).

При аналізі інвестицій в економіку України за джерелами фінансування маємо констатувати, що за період з 2015 по 2019 роки частка власних коштів підприємств та організацій збільшувалася з кожним роком. На другому місці знаходились кредити банків та інші позики, кошти місцевих бюджетів, їх питома вага серед наявних джерел фінансування також збільшувалася з кожним роком. В той же час на цьому рівні знаходилися кошти населення на будівництво житла. Що стосується коштів державного бюджету, коштів інвесторів – нерезидентів, то вони становили не значну частину, але їх сума також з кожним роком зростала.

Основним джерелом фінансування інновацій у 2015–2020 роках також залишаються власні кошти підприємств. У 2016 році підприємства найбільше витратили коштів на фінансування інновацій, у 2017 році найменше імовірно через нестачу коштів, відсутність державної підтримки та фінансування з боку іноземних інвесторів.

Кошти державного бюджету, кошти нерезидентів займають незначну частину, через високий ступінь невизначеності й ризику, неузгодженості законодавства в інноваційній сфері, непослідовності дій держави щодо підтримки суб'єктів інноваційної діяльності, а також відсутністю мотивації у суб'єктів господарювання до здійснення інновацій.

Формування та реалізація інноваційно-інвестиційного потенціалу найближчим часом буде стримуватися

специфічними проблемами та ризиками, пов'язаними з (рисунок 3):

- воєнними діями, ризиками втрати майна, інвестицій, вкладених в Україну, відсутністю механізмів капіталізації інститутів капіталізації ресурсів та їх ефективного використання реальним сектором економіки, а також механізмів перетворення фінансових ресурсів підприємств, заощаджень населення у інвестиції, що зумовлює суттєве зменшення залучених інвестицій вітчизняною економікою;

- низьким рівнем розвитку інноваційної інфраструктури (технопарків, кластерів, бізнес-інкубаторів, венчурних фондів [5]) та регіональними дисбалансами її функціонування, високими цінами на технологічні інновації та новітнє обладнання;

- недостатньо активною динамікою залучення заощаджень населення в банківські установи, відсутністю концептуальних основ нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу;

- негативним іміджем України у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності, низьким рівнем захисту прав власності, вивезенням капіталів з України в інші країни та в офшори високим рівнем корупції [1];

- наявністю сировинної структури економіки, технологічних ризиків, застарілістю використовуваних технологій, високими ставками за кредит, що унеможливають оновлення технологій за кредитні кошти, ризики помилкового вибору інноваційного проєкту;

- зменшення обсягів та динаміки надходження прямих іноземних інвестицій, невідповідністю між наявними інвестиційними ресурсами та необхідністю активізації інноваційної діяльності;

- організаційними, маркетинговими, фінансовими ризиками, які у результаті реалізації неефективної стратегії інноваційної діяльності, браку необхідних ресурсів для фінансування інноваційних проєктів знижують технологічну, економічну, соціальну, екологічну ефективність інновацій.

Базисною умовою для нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу має бути стимулювання державою процесу перетворення капіталу тіншового сектора економіки, прибутків юридичних осіб, доходів населення в інвестиційний ресурс, що у перспективі може перетворитися в стратегічний ресурс держави для інноваційного росту економіки. Додатковими ресурсами для інновацій на рівні держави можуть стати кошти накопичувальних державних, недержавних пенсійних фондів.

Ресурси для інвестицій в інноваційний сектор економіки можна залучити через заощадження з використанням механізмів житлового і іпотечного кредитування, лізингові механізми, інвестиційно-позикові системи. Зазначені механізми дієві лише за умови високого платіжного попиту населення, перевищення доходів над витратами, високому рівні мотивації розміщення заощаджень у фінансових інститутах, що можливо при перевищенні фінансових очікувань над ризиками втрати [7]. Заходи щодо нарощування інвестиційного потенціалу (рисунок 1). Для нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу слід трансформувати ресурси, що зберігаються в економіці, інвестувати їх в інновації шляхом:

- розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення та страхування;

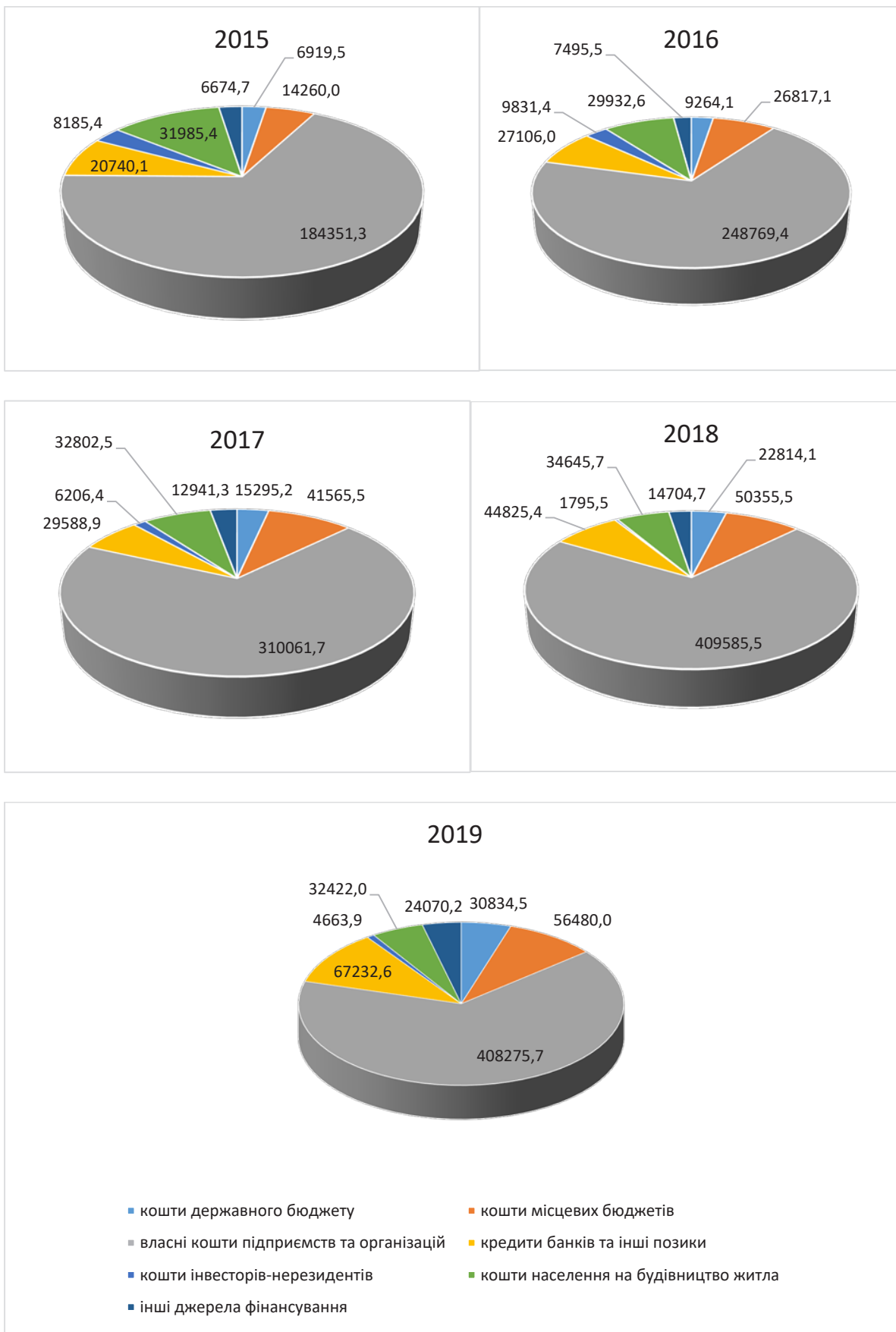

Рис. 1. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2015–2019 роки

Джерело: обґрунтовано та побудовано автором на основі [2]

млн. грн.

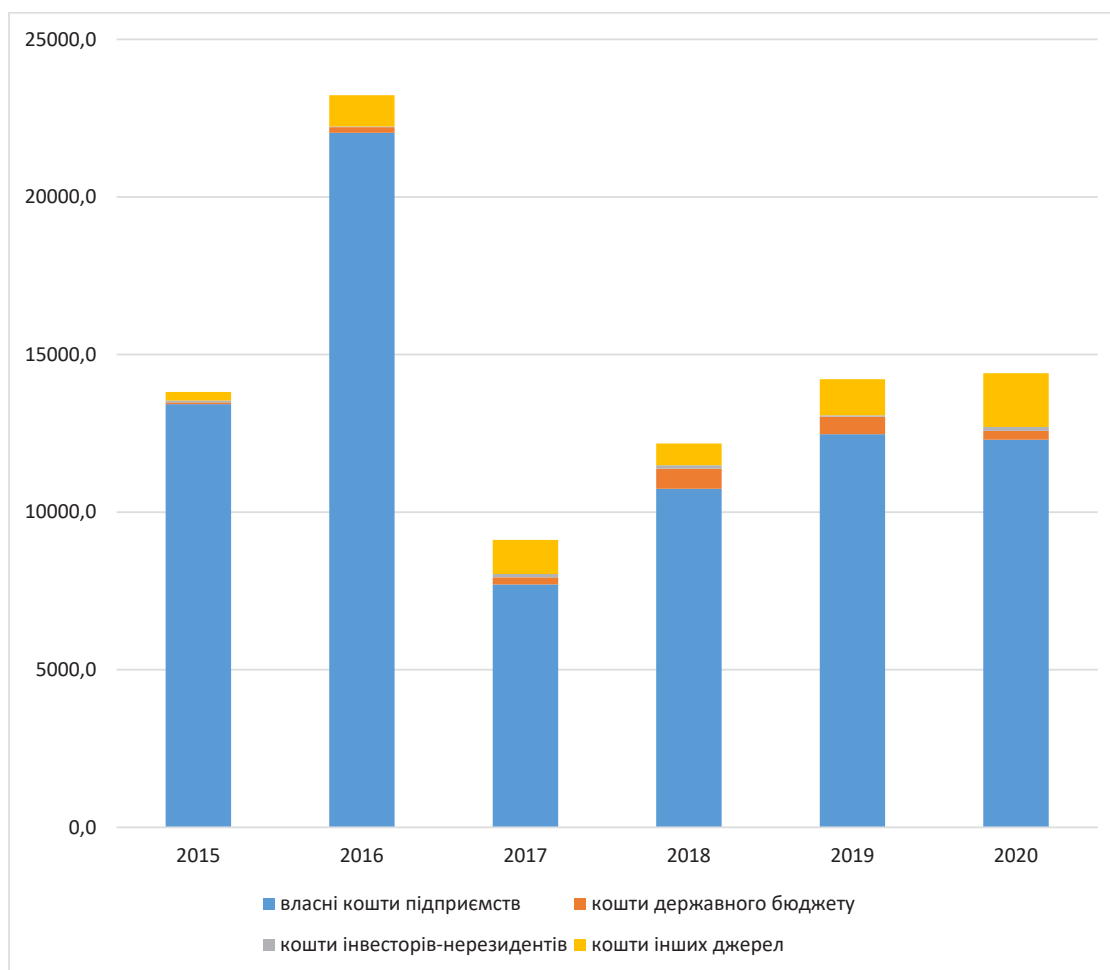

Рис. 2. Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств

Джерело: обґрунтовано та побудовано авторами на основі [2]

– проведення структурних змін в економіці у напрямі розвитку наукомістких, енергозберігаючих виробництв;

– підвищення платоспроможності населення та дохідності юридичних осіб з метою створення умов для перетворення заощаджень в інвестиційні ресурси для реалізації інновацій;

– створення мережі ощадних і спеціалізованих інвестиційних інститутів для підприємств і населення (наприклад, інвестиційних банків);

в) посилення інвестиційної спрямованості діяльності комерційних банків, а також часткової переорієнтації кредитної політики на кредитування інвестиційної сфери, створення нормативно-правового підґрунтя для пільгового кредитування інноваційних проектів;

г) розгортання іпотечного кредитування під заставу вартості наявної у населення власності (приватизованого житла і земельних ділянок), формуванню вторинного ринку іпотечних кредитів для залучення у сферу банківського інвестиційного кредитування широких довгострокових позабюджетних фінансових ресурсів;

– удосконалення кількісних та якісних показників роботи інноваційної інфраструктури (рисунки 4).

Банківські ризики стають суттєвою перешкодою на

шляху перетворення інвестиційних ресурсів в інновації. Вирішити зазначену проблему можливо частково шляхом страхування різних видів банківських ризиків.

Головним критерієм інвестиційної політики має стати ресурсозбереження. Інвестиції мають забезпечувати прогресивні структурні зміни в економіці насамперед за рахунок розвитку галузей, які забезпечують науково-технічний прогрес в економіці, таких, як машинобудування, хімічна галузь тощо. Насичення галузей економіки новітньою технікою не тільки забезпечить збільшення обсягів виробництва, але і дозволить домогтися економії всіх видів ресурсів, що, в свою чергу, призведе до зниження потреби в металі, електроенергії, будівельних матеріалах при збільшенні національного доходу

Усвідомлюючи важливість інновацій в створенні конкурентних переваг економіки України, для підвищення інтенсивності та ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності необхідно ліквідувати політичний та воєнний ажіотаж навколо країни, а також створити відповідні макроекономічні умов, а саме:

1) оптимізувати структуру національної економіки, сприяючи розвитку ефективних, високотехнологічних виробництв;

Рис. 3. Проблеми та ризики, що стримують нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу України

Джерело: обґрунтовано та побудовано автором

2) проводити протекціоністську політику, що має бути спрямованою на захист вітчизняного товаровиробника, селективної державної підтримки інвестиційної активності, перш за все, корпоративних структур, здатних забезпечити необхідний рівень інвестиційного впливу на структурні перетворення в економіці;

3) поліпшити галузеву структуру інвестицій, інтенсифікуючи тенденції ресурсозбереження, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції, впровадження прогресивних технологій;

4) забезпечити приріст інвестиційних ресурсів, що генеруються комерційними структурами, населенням шляхом стимулювання їх інвестиційної активності, демонополізації економіки, прийняттям антиінфляційних заходів [6];

5) реалізовувати державні інвестиційні стратегії, націлені на збалансований, соціально орієнтований економічний розвиток, проводити системну політику зі збільшення платоспроможного попиту, залучення більш широкого кола інституційних інвесторів на ринку інвестиційних ресурсів.

Рис. 4. Заходи нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу

Джерело: розроблено та побудовано автором

б) здійснювати активну державну політику щодо стимулювання попиту на вітчизняну продукцію на основі: розширення внутрішнього платоспроможного попиту на вітчизняні товари (за рахунок заміщення імпортової продукції); розширення масштабів внутрішнього платоспроможного попиту, збільшення обсягів виробництва національної продукції. Важливим при цьому сформована позитивна суспільна думка про необхідність спрямовування інвестицій у національну економіку з метою нарощування темпів економічного розвитку, виробництва вітчизняних товарів, урівноваження попиту та пропозиції на ринку праці;

7) створити нормативно-правове підґрунтя для забезпечення дотримання прав приватної власності, гарантування захисту від демпінгу з боку транснаціональних корпорацій. У цьому контексті необхідне ефективне антимонопольне законодавство і наявність дієвого механізму його реалізації;

Нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу передбачає ефективне використання кадрового потенціалу, стимулювання його розвитку [9].

Інновації можна розглядати як фундаментальні або радикальні зміни, в тому числі трансформації нових ідей або вихід на ринок продукту, запровадження технологічного процесу, застосування науки і техніки в новий спосіб, забезпечення комерційного успіху, перший комерційний запуск нового продукту чи процесу, системи або пристрою, перше застосування винаходу.

Для поліпшення ефективності використання інноваційно-інвестиційного потенціалу України доцільно здійснити наступні заходи:

1. Розробити поточний план, в якому зосередитись на таких аспектах:

- збільшенні витрат на дослідження і розробки до 1,5% ВВП;
- формуванні національної системи інновацій з ринковим механізмом;
- створенні високотехнологічних зон;
- стимулюванні розвитку університетів до світового рівня.

2. Сформулювати середньострокової стратегії за наступними напрямками:

- збільшення витрат на дослідження і розробки до 2-2,5% ВВП;
- інтеграції національної системи інновацій у світову;
- формування та розвиток галузевих національних систем інновацій у всіх секторах економіки
- створення високотехнологічних кластерів.

3. Розробка довгострокової стратегії інноваційного розвитку з врахуванням основних положень Доктрини «Україна-2030», зокрема:

- передбачити зростання витрат на дослідження і розробки до 3-3,5% ВВП;
- здійснювати стимулювання розвитку кластерів світового рівня [8].

Висновки. Основними стратегічними завданнями нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу повинні стати: розробка законодавчих, нормативних документів щодо переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку; постійний моніторинг стану і тенденцій розвитку; визначення науково-технологічного рівня і технології виробництва, знаходження пріоритетних напрямків розвитку; об'єктивна оцінка наукового потенціалу; налагодження дієвих науково-виробничих зв'язків і форм передачі інтелектуальної власності, надання цілеспрямованої державної під-

тримки підприємствам, що здійснюють власні розробки інноваційного продукту і технологій.

Особливого значення потребує питання формування стимулів нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу. Для безперервного і постійного потоку ефективних інвестицій у інновації необхідне створення: науково-обґрунтованої економічної політики держави; розвиток вітчизняного товаровиробника з пріоритетом на впровадження інновацій, зростання платоспроможного попиту всередині країни та ємності національного ринку.

Список використаних джерел:

1. Майорова Т.В., Дяба М.І., Онишко С.В. та ін. Активізація інвестиційного процесу в Україні : колективна монографія / за наук. ред. Дяби М.І., Майорової Т.В. Київ : КНЕУ, 2012. 472 с.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Дубина М.В., Пілевич Д.С. Рейтинговий аналіз дослідження інвестиційного клімату в Україні. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки та управління. Серія 1, Економіка : збірник наукових праць*. Чернігів : ЧДІЕУ, 2014. № 2(22). С. 54–60. 148 с.
4. Дубина М., Гонта О.І., Пілевич Д.С. Формування комплементарної інвестиційної політики України: виклики глобалізації та вимоги економічної безпеки : монографія. Чернігів, 2013. 184 с.
5. Кичко І.І. Перспективи реалізації моделі венчурного інвестування в Україні. *Проблеми і перспективи економіки і управління*. 2016. № 3(7). С. 171–177.
6. Кичко І.І., Савченко В.Ф. Стратегічні орієнтири інвестиційно-інноваційного розвитку в Україні. Здобутки і проблеми євроінтеграційних зрушень в Україні на сучасному етапі : монографія / за заг. ред. Савченка В.Ф., Мекшун Л.М. Чернігів : ЧНТУ, 2018. 328 с. С. 8–29.
7. Кичко І.І., Шаркаді Н.В. Захист депозитів населення. *Фінанси України*. 2006. № 2. С. 122–127.
8. Мельничук О., Антонюк Л., Гуменна О., Жилінська О. Україна-2030. Доктрина збалансованого розвитку. Львів : Кальварія, 2017. 164 с.
9. Продан І.О. Становлення системи управління персоналом підприємства на інноваційних засадах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2013. № 776. С. 61–66.
10. Хоменко І.О., Волинець Л.М., Шамкало А.О. Особливості надходження прямих іноземних інвестицій та їхній вплив на економіку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 1 (25). С. 15–26.
11. Хоменко І.О., Волинець Л.М., Чубикіна А.О. Стратегічні засади інвестування в людський капітал для забезпечення розвитку національної економіки України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 1 (21). С. 38–45.

References:

1. Maiorova T.V., Dyba M.I., Onyshko S.V. etc. (2012) Aktyvizatsiya investytsiynoho protsesu v Ukraini [Activation of the investment process in Ukraine]: kolektyvna monohrafiia / za nauk. red. Dyby M.I., Maiorovoї T.V. Kyiv: KNEU, 472 p.
2. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Dubyna M.V., Pilevych D.S. (2014) Reytynhovyy analiz doslidzhennya investytsiynoho klimatu v Ukraini [Rating analysis of the investment climate in Ukraine]. *Naukovyy visnyk Chernihivs'koho derzhavnogo instytutu ekonomiky ta upravlinnya. Seriya 1, Ekonomika: zbirnyk naukovykh prats'*. Chernihiv: CHDIEU, no. 2(22), pp. 54–60. (148 p.).
4. Dubyna M., Honta O.I., Pilevych D.S. (2013) Formuvannya komplementarnoi investytsiinoi polityky Ukrainy: vyklyky hlobalizatsii ta vymohy ekonomichnoi bezpeky [Formation of complementary investment policy of Ukraine: challenges of globalization and requirements of economic security]: monohrafiia. Chernihiv, 184 p.
5. Kychko I.I. (2016) Perspektyvy realizatsiyi modeli venchurnoho investuvannya v Ukraini [Prospects for the implementation of the venture investment model in Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky i upravlinnya*, no. 3(7), pp. 171–177.
6. Kychko I.I., Savchenko V.F. (2018) Stratehichni oriientyry investytsiino-innovatsiynoho rozvytku v Ukraini [Strategic orientations of investment and innovation development in Ukraine]. *Zdobutky i problemy yevrointehratsiynykh zrushen' v Ukraini na suchasnomu etapi: monohrafiia / za zah. red. Savchenka V.F., Mekshun L.M.* Chernihiv: ChNTU, 328 p., pp. 8–29.
7. Kychko I.I., Sharkadi N.V. (2006) Zakhyst depozytiv naseleння [Protection of public deposits]. *Finansy Ukrainy*, no. 2, pp. 122–127.
8. Melnychuk O., Antoniuk L., Humenna O., Zhylynska O. (2017) Ukraina-2030. Doktryna zbalansovanoho rozvytku [Ukraine-2030. Doctrine of balanced development]. Lviv: Kalvariia, 164 p.
9. Prodan I.O. (2013) Stanovlennia systemy upravlinnia personalom pidpriemstva na innovatsiynykh zasadakh [Development of an enterprise personnel management system based on innovative principles]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhniky". Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, no. 776, pp. 61–66.
10. Khomenko I.O., Volynets L.M., Shamkalo A.O. (2021) Osoblyvosti nadkhodzhenia priamykh inozemnykh investytsii ta yikhniy vplyv na ekonomiku Ukrainy [Features of foreign direct investment and their impact on the economy of Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 1 (25), pp. 15–26.
11. Khomenko I.O., Volynets L.M., Chubykina A.O. (2020) Stratehichni zasady investuvannya v liudskyi kapital dlia zabezpechennia rozvytku natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Strategic principles of investing in human capital to ensure the development of the national economy of Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 1 (21), pp. 38–45.